

İMAM ŞAFİİ’NİN BİR MESELEDE İKİ GÖRÜŞÜ OLMASI SORUNU (es-SİLSİLE ÖRNEĞİ)¹

Hikmet SAVLUK

Öz

İmam Şafîî'nin görüşlerinin tearuz ettiği iddiası Şafîî âlimlerce reddedilmiş, söz konusu iddianın sebebi olarak gösterilen İmam Şafîî'nin kadîm ve cedîd görüşlerini izah eden birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerden bir tanesi, Abdullah b. Yusuf el-Cüveynî'nin kaleme aldığı es-Silsile kitabıdır. Eser, farklı görüşlerin aslını bilmek, bu asıl üzerinden başka meseleleri anlamak ve kavleyn ifadesinden kastedilen anlamın ne olduğunu tespit etmek hususunda son derece önemlidir. Makalemizde kavleyn ile ilgili izahlarda bulunduktan sonra kavleyn getirilen çözümleri örnek meselelerle izah etmeye çalıştık.

Anahtar kelimeler: İmam Şafîî, Kavleyn, Silsile, Cüveynî

THE PROBLEM OF IMAM SHAFI'IS TWO OPINIONS IN A MATTER: THE CASE OF as-SILSILAH

Abstract

The claim that Imam Shafi had contradictory opinions has been rejected by Shafi'is scholars. These scholars have written many books on Imam Shafi's "old" and "new" opinion that are presented as the cause of this claim. One of these books is "as-Silsila" which was written by Abdullah Ibn Yusuf al-Juwayni. The book is very important in terms of knowledge about the origin of different ideas, understanding other issues through its origin and identifying the meaning of "kavleyn". In this article, after clarifying the concept of "kavleyn", I tried to explain the solution to the problem of "kavleyn" with examples.

Keywords: Imam Al-Shafi'i, Kawlayn, Silsila, Al-Juwayni

57

GİRİŞ

Şafîî Fıkıh kitaplarında meselelerde iki görüş olduğu (*fi'l-mes'ebet kavlanî, fihâ kavlanî, el-mes'ebetübnîalâ kavleynivb.* ifadeler) sıkça rastlanan bir durumdur. Bu durum, görüşlerinde çelişki olduğu ve bu çelişkili görüşlerinde tercihler belirtilmediğinden İmam Şafîî'nin mezhebin kurucusu olamayacağı eleştirileri ortaya atılmıştır..

Usul kitaplarına da girmiş olan “bir müçtehidin iki farklı görüşe sahip olması” meselesi İmam Şafîî hakkında çokça tartışılmış ve İmam Şafîî'ye bu konu üzerinden tenkitler yapılmıştır. Bu tenkitlere cevap niteliğinde Şafîî mezhebine mensup âlimlerce yazılan

1 Bu makale, “Cüveynî'nin es-Silsile Adlı Eserinde İmam Şafîî'nin Görüşlerinin Değerlendirilmesi” isimli yüksek lisans tezimizden üretilmiştir.

müstakil eserler ortaya çıkmıştır. Kitapların hedefi, İmam Şafî'nin bir konda birden çok görüşünün nakledilmesinin, görüşlerindeki bir tearuzdan kaynaklanmadığını ve görüşlerden birini tercih ettiğini ortaya koymaktır. Bunlardan bir tanesi olan Abdullah b. Yusuf el-Cüveynî'nin kaleme aldığı *es-Silsile*² adlı eser, İmam Şafî'nin ve Şafî âlimlerinin fikhî herhangi bir mesele hakkındaki birden fazla görüşünü açıklamayı ve bu görüşlerin dayanaklarını ortaya koymayı hedeflemiştir.

İmam Şafî'nin kadîm görüşlerini terk ettiği herkesçe malum olup buna rağmen kavleyn tartışmasının devam ediyor olması söz konusu meselenin sadece kadîm-cedîd ayırımından kaynaklanmadığını göstermektedir.

Bu makalede İmam Şafî'ye atfedilen kavleynin hangi sebeplerden kaynaklandığı, Şafî âlimlerin getirmiş olduğu çözümler ve kavleynde hangi görüşün tercih edileceği hakkında yapılan tartışmalar ele alınmıştır. Ayrıca kavleynle ilgili meseleleri ele alan en kapsamlı kitap olan *es-Silsile* eseri, tanıtılmaya çalışılmıştır.

A. İMAM ŞAFİ'NİN BİR MESELEDE İKİ GÖRÜŞÜ OLMASI

1. Usûl Kitaplarında *Kavleyn*

Kavl: İmam Şafî'nin yazdığı eserlere, verdiği fetvalara, talebelerine yazdırdığı metinlere ve söylediği sözlere Şafî fıkıh kitaplarında *kavl* ifadesi kullanılmıştır. Şafî'nin hem kadim hem cedid görüşü için de kavl kelimesi kullanılmaktadır.³ Kavleyn: Şafî fıkıh kitaplarında sıklıkla kullanılan bir terimdir. Çoğunlukla kadîm-cedîd arasındaki ihtilafı belirtmek için kullanılmıştır. *es-Silsile* adlı eserde İmam Şafî'nin cedid görüşleri arasındaki ihtilafın da kavleyn terimiyle ifade edilmiş olduğu görülmektedir.⁴

Bir meselede müçtehidin iki farklı görüş beyan etmesi konusuna Fıkıh Usulü kitaplarında değinilmiştir. İctihad bölümünde daha çok bir meselede delillerin çelişmesi bağlamında ele alınmıştır. Bir takım Şafî usûlcüler ise İmam Şafî'nin bir meselede iki görüş

2 Cüveynî, Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf el-Cüveynî, *es-Silsile fi Ma'rifeti'l-Kavleyn ve'l-Vecheyn*, [y.y.] Topkapı Sarayı III. Ahmet Kit. Yazma no: 1245, 186vrk. 2b. Eser 2008 yılında Halid b. Nevvar b. Mubtî b. en-Nemir tarafından Mekke Ümmü'l-Kura Üniversitesinde doktora tezi olarak tahkik edilmiştir.

3 Özdemir, Muhittin, *Şafî Furu' Fıkıh Literatüründe Mezhep Görüşleriyle İlgili Kavramların Gelişimi*, MÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010 s.138.

4 Özdemir, *Şafî Furu' Fıkıh Literatüründe Mezhep Görüşleriyle İlgili Kavramların Gelişimi*, 157.

zikretmesini özellikle ele almıştır. Bunlardan en önemlisi Ebû İshak eş-Şirazî'nin *Tebşıra fî usûlü'l-fıkhadlı* eseridir. Şirazî eserinde İmam Şafî'nin bir meselede iki görüş belirtmiş olmasını içtihad meseleleri içerisinde altı mesele halinde açıklamıştır.⁵ Şirazî ayrıca *el-Luma' fî usûlü'l-fikh* adlı eserinde müçtehidin bir meselede iki görüş tahric edebileceğini bir usûl kaidesi olarak açıklamaktadır.⁶ Başta İmam Gazalî'nin *Mustesfaadlı* eseri, İmamü'l-Harameyn Cüveynî'nin *İctihad* adlı eseri, Fahreddin er-Razî'nin *el-Mahsûl* adlı eseri olmak üzere birçok Şafî usûl eserlerinde İmam Şafî'nin kavleyn anlayış ele alınmıştır. Ayrıca bu konuya özel eserlerde yazılmıştır. İbnu'l-Kass'ın *Nusretu'l-kavleyn*'i, Gazalî'nin *Hakikatu'l-kavleyn*'i ve Sülemî'nin *Feraidu'l-fevaid* adlı eseri bu konuda önemli eserlerdir.⁷

2. İlk Dönem Şafî Fıkıh Metinlerinde Kavleyn

Şafî fûrû' fıkıh metinlerinde kavleyn ifadesi sıklıkla kullanılmıştır. İmam Nevevî'nin *Minhac* adlı eserinde yirmi bir defa zikredildiği haber verilmektedir.⁸ İmam Nevevî'nin tesbit ettiği *kavleyn* olduğu meseleler ilk dönem metinlerde daha çok zikredilmiştir. İmam Nevevî'nin kaleme aldığı *Minhac* eseriyle bir anlamda mezhebin tercih ettiği konular tesbit edilmiş ve kavleyn olduğu meseleler en aza indirgenmiştir.

Müzenî'nin *Muhtasar*'ındaki kavleyn ifadesi sıklıkla geçmiştir. Müzenî meselelerde İmam Şafî'ye atfedilen görüşleri zikredip kendi tercih ettiği görüşü de zikretmektedir. Cüveynî, *Silsile*'de İmam Şafî'nin görüşlerine yer verirken Müzenî'nin görüşlerine değinmiştir. Bu durum Müzenî'de olduğu gibi Buveyfî, ve Rebi' de de aynıdır.

İmam Nevevî'ye kadar geçen sürede yazılan eserlerde kavleyn ifadesi mutlak anlamda kullanılmıştır. Kimi zaman kavleyn den kastedilen kadîm-cedîd olmuşsa da bazı meselelerde kavleyn iki cedîd görüşü ya da iki kadîm görüşü ifade etmiştir.

5 Bkz. eş-Şirazî, Ebû İshak Cemaleddin İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirazî, *et-Tebşıra fî usûlü'l-fikh*, thk. Muhammed Hasan Hayto, Dimeşk 1980, S.511-518.

6 Bkz. eş-Şirazî, *el-Luma' fî usûlü'l-fikh*, thk. Yusuf Ali Budeyvî, Muhyiddin Dîb, Beyrut 2003, s.131.

7 Bknz: Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazalî, *Hakikatü'l-Kavleyn*, thk. Dr. Musellem b. Muhammed b. Macided-Düseri, *Mecelletu'l-Cem'iyyeti'l-Fıkhiyye es-Suudiyye*, Sayı:3 2008, s. 63; Şemseddin Muhammed es-Sülemî el-Munavi, *Feraidu'l-Fevaid fî İhtilafi'l-Kavleynli Müctehidin Vahidin*, thk: Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasan b. İsmail, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (t.y), s.2: İbnu'l-Kas Ahmed b. Ebi Ahmed (335h.), *Nusretu'l-Kavleyn*, thk. Mazin Sa'd ez-Zebibi, Beyrut, Daru'l-Beyrutî, 2009, s. 55.

8 Özdemir, *Şafî Furu' Fıkıh Literatüründe Mezhep Görüşleriyle İlgili Kavramların Gelişimi*, s.168

Kadîm ile amel edilebileceği hususunda Şafîî âlimler,kadîm görüşün cedîd görüşe muhalif ya da tearuz halinde olmamasını şart koşmuşlardır. Söz konusu amel edilen kadîm görüşler, 14 ile 40 arasında değişmektedir. İmam Nevevî, kadîm görüşle amel eden âlimlerin birer müçtehid olduklarını ve İmam Şafîî'nin görüşüyle amel etmeyip kendi içtihadlarını uyguladıklarını haber vermiştir.⁹

B. RÜKNU'L-İSLÂM el-CÜVEYNÎ VE *es-SİLSİLE ESERİ*

1. Rüknu'l-İslâm el-Cüveynî'nin Hayatı

Abdullah b. Yusuf b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed b. Hayaveyh et-Taî es-Sinbisî el-Cüveynî, kendi döneminde Şafîîlerin şeyhi olarak adlandırılmıştır.¹⁰

Cüveyn'enisbet edilişi orada dünyaya gelmiş olmasındandır. Cüveyn, İran'da Nisabur'a on fersah mesafede birkaç köyden müteşekkil bir yerin ismidir. Eski ismi "Koyan"dır, daha sonra Arapçalaşmış ve Cüveyn olarak anılmıştır.¹¹

Abdullah b. Yusuf el-Cüveynî, babası Ebu Yakup Yusuf el-Cüveynî'den edebiyat dersleri aldı. Abdullah b. Yusuf el-Cüveynî, Cüveyn'de Yakup el-Ebuyurdî'den de eğitim aldıktan sonra Nisabur'a Ebu Tayyip es-Salukî'den fıkıh dersi almaya gitmiştir. Daha sonra el-Kaffal el-Mervezî'nin Fıkıh düşüncesini öğrenmek ve onun Fıkıh metoduna hâkim olmak için Merv'e yolculuk yapmıştır. Mervezî'nin yanında ilmi tahsilini tamamladıktan sonra tekrar Nisabur'a dönmüş ve orada tedarisat görevini icra ederken ayrıca ilmi münazaralara iştirak etmiştir.¹²

9 en-Nevevî, Ebu ZekeriyyaMuhyiddin Yahya b. Şeref b. Müri en-Nevevî eş-Şafîî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*, thk. Muhammed Necib el-Mutiî, Cidde, (t.y), c.1, s.109.

10 Halîd b. Nevvar b. Mubtî en-Nemîr, *Tahkiku's-Silsile fi Ma'rifetü'l-Kavleynve'l-Vecheyn*, Doktora Tezi, Mekke 2008, s.17; ez-Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed, *Siyerua'lami'n-nubelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût-Muhammed Nuaym el-Arkasusî, Beyrut 1985, c.17, s.617.

11 el-Hamevi, Şihabuddin ,Ebû Abdullah Yakut b. Abdullah er-Rumî el-Bağdadî, *Mucemu'l-Buldan*, Beyrut 1991, c.2, s.196.

12 el-İsnevî, Ebû Muhammed CemâluddînAbdurrahim b. el-Hasan b. Ali b. Ömer el-Emevî, *Tabakatü's-Şafîiye*, thk: Kemal Yusuf el-Hut, Beyrut 1987, c.1, s.338.

Abdullah b. Yusuf el-Cüveynî, Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî ve Ahmed el-Beyhakî başta olmak üzere döneminin önemli hadis şeyhlerinden de hadis dinlemiştir.¹³

Cüveynî, araştırmacıların çoğunluğuna göre Nisabur'da hicri 438 yılında vefat etmiştir.¹⁴ Orta yaşlarda hayata gözlerine yuman İmam, arkasında değerli eserler ve evlatlar bırakmıştır.¹⁵

Abdullah b. Yusuf el-Cüveynî hayatı boyunca çok talebe yetiştirmiştir. Talebeleri arasında çok önemli ilim adamları vardır. Oğlu İmam'u'l-Haremeyn el-Cüveynî, el-Cüveynî'nin talebelerinden bir tanesidir.

Cüveynî, fıkıhcılığı, tefsirciliği, hadisçiliği ve edebi yönüyle bilinen bir âlim olmasına rağmen eserleri üzerinde yeterince bilimsel çalışma yapılmamıştır. Araştırmacılar tarafından Cüveynî'ye atfedilen eserler şunlardır:

et-Tefsıra fi tertıbiebvabin li-t-temyiz-i beyne'l-ihıyati ve'l-vesveseti.¹⁶ *el-Cem' ve'l-fark*¹⁷, *Kitâbu's-silsile, Mevkifu'l-imâm ve'l-me'mûm*¹⁸, *er-Risâle fi isbâti'l-istiva ve'l-fevkiyye, et-Tezkire*¹⁹, *et-Tefsiru'l-kebir*²⁰, *et-Ta'lik*²¹, *Şerhu'r-risâle*²², *Akidet-u ashabi'l-muttalibi's-Şafîi, el-Muhit*²³ *el-Muhtasar*.

13 İbnHallikan, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ebi Bekir, *Vefeyatu'l-Ayan*, thk. Dr. İhsan Abbas, Beyrut 1997, c.3, s.471.

14 Bkz: es-Sem'anî, EbûSa'dAbdulkerim b. Muhammed, *el-Ensab*, Beyrut, 1988, II, 129; Zehebi, *A'lam*, c.17, s.618.

15 İbnHallikan, *Vefeyatu'l-Ayan*, c.3, s.471.

16 el-Cüveynî, *et-Tefsıra*, thk. Muhammed b. Abdulaziz b. es-Sedis, Kahire 1993.

17 Kitabın temizlik ve namaz bölümlerini Muhammed b. Salebe önce yüksek lisans tezi olarak tahkik etmiştir. Daha sonrakitabı bütünüyle tahkik etmiş ve eser üç cilt olarak Beyrut'ta Daru'l-Cil neşriyat tarafından basılmıştır.

18 Gözübenli Beşir, "CüveynîRüknü'l-İslam", *DİA*, c.8, s.144.

19 Gözübenli, Beşir, "CüveynîRüknü'l-İslam", *DİA*, c.8, s.144.

20.Eser günümüze ulaşmamıştır. İbnAsakir, *Tebyinukizbi'l-mufteri* adlı eserinde Abdullah b. Yusuf el-Cüveynî'nin ayetleri on ilim dalını icra ederek yaptığı tefsirden söz etmektedir. Bkz. İbnÂsakirEbû'l-Kasım Ali b. el-Hasan b. Abdullah b. el-Hüseyn b. Asakir, *TebyinuKizbu'l-Mufteri*, thk. Husamuddin el-Kudsî, Şam, 1928, s. 257.

21 Zehebi, *A'lam*, c.17, s.618.

22 İbnSübkî, *Tabakatu'l-Kubra*, c.5, s.75.

23 Abdullah b. Yusuf el-Cüveynî, İmam Şafîi'nin "Eğer benim görüşüme muhalif bir hadis görürseniz benim görüşümü terk edin, hadisi alın" sözünden yola çıkarak hiçbir mezhep görüşünü benimsemeden sadece hadisleri esas alan bir kitap yazmak istemiştir. Yaklaşık üç ciltlik bir muhtevaya ulaşmışken Beyhaki'nin kendisine yazdığı tenkit mahiyetindeki bir mektuptan etkilenecek kitabı yazmaktan vazgeçmiştir. Bkz. Gözübenli, "CüveynîRüknü'l-İslam", *DİA*, C.8, s.144.

2. *es-Silsile fi ma'rifeti'l-kavleynive'l-vecheyn*

Hem yazarın telif etmiş olduğu eserlerde *es-Silsile* eserini kendine nisbet etmesi hem de diğer fakihlerin eserlerinde sıkça kaynak gösterilmesi ve kitabın Cüveynî'ye nisbet edilmesi sebebiyle eserin yazara nispetinde herhangi bir şüphe bulunmamaktadır.²⁴

Yazar eserin mukaddimesinde yazma amacını kendi ifadeleriyle şöyle açıklamaktadır:

“Muteahhirun ilim adamlarının İmam Şafî'nin görüşlerini ve ashabın vecihlerini tahric etmekteki isteklerini görünce selefin Fıkıh metodunu ve görüşlerinin tertibini ortaya koymak için bu kitabı yazmaya karar verdim.”²⁵ Yazarın bu ifadesinden kitabın amacının dönemin ilim yolcularına mezhep içi farklı görüşleri tahric ederken kavleyn veya vecheyn diye adlandırılan meselelerde asılları (temel ilkeleri) tanıtmak olduğunu anlıyoruz. Yazar, *es-Silsile* adlı eseri Fıkıh ilmine yeni başlayanlar için kaleme aldığını da özellikle ifade etmektedir.²⁶

es-Silsile, Fıkıh meselelerinin birbirleriyle bağlantılı olduklarını ve aralarında çelişkinin bulunmadığını gösteren bir eserdir. Eserde bir meselenin dayandığı asıl, başka bir meseleye delil teşkil etmekte bazen o mesele de başka bir meseleye asıl olmaktadır. Kitabın isminden de anlaşıldığı gibi eser silsile şeklinde furu meselelerinin birbiri üzerine bina edilmiş yönlerini ortaya koymak için yazılmıştır. Meseleler, delilleriyle beraber zikredilerek ele alınmıştır. Ele aldığı konuların ve meselelerin çokluğu da kitabın önemini ortaya koymaktadır. Eserde, altmış yedi kitap, üç yüz yedi ana mesele ve bu meseleler üzerine bina ettiği tali meselelerle toplamda 719 meseleyi içermektedir. Kendisinden sonra gelen âlimler, *es-Silsile*'yi yoğun bir şekilde kaynak olarak kullanmıştır.

Yazar kitabına bir usûl kaidesiyle başlamaktadır. İlk olarak sünnete ittiba etmenin taklid mi yoksa içtihat mı olacağı konusunda İmam Şafî'den nakledilen iki görüşü ele almıştır. Furu kitaplarına usulle başlamak müellifin yaşadığı dönemde yazılan fıkıh kitaplarının ortak özelliğidir.

24 Bkz. EbûMuhamedRüknü'l-İslâm Abdullah b. Yusuf b. Abdullah Cüveynî (438/1047), *el-Cem ve'l-fark*, thk. Abdurrahman b. Selame b. Abdullah el-Mezinî, Beyrut, 2004, II, 405; Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 279.

25 el-Cüveynî, *es-Silsile* 1a.

26 el-Cüveynî, *es-Silsile* 1a.

Yazar *es-Silsile* adlı eserini yazarken fıkıh kitaplarında var olan konuların genel tertibine riayet etmiştir. Taharet kitabıyla başlayıp ‘İtk kitabıyla bitirmiştir.

Yazar meseleleri birbirine dayanak teşkil ederek açıklamaktadır. Meseleleri “asıl” olarak ifade edip farklı meseleleri belirtilen asılda birleştirerek aktarmaktadır. *es-Silsile* adlı eserde en belirgin yöntem tahricî²⁷, yani fûru meselelerden fûru meselelerin hükümlerini çıkarmaktır. Yazar meselelerde farklı görüşlerin olmasını, başka meselelerde farklı görüşlerin varlığına dayandırmaktadır. Örneğin bir belde iki Cuma namazının kılınması ile ilgili hükmü, bir kadını iki velinin farklı kişilerle evlendirmesi hükmüyle açıklamaktadır. Bu yöntemle meselelerin ortak dayanaklarını daha kolay görme imkânına sahip olmaktadır.

Eserde usulden kaynaklanan farklı görüşlerin olduğunu görmekteyiz. Bu yönüyle de “*tahricu’l-furu’ mine’l-usûl*”²⁸ metoduna benzemektedir.

Yazar eserde kaide, faide ve zaptlardan çokça bahsetmektedir²⁹. Birçok meselede ortak asıl bulurken bunu kaidelere dayandırmaktadır.

Yazar hadisleri ele alırken mana yönüyle incelemektedir. Hadisin manasından kaynaklanan ayrışmaları da açıklamaktadır.

Yazar eserinde görüşler arasında münakaşalar yapar ve ilk dönem Şafîî âlimlerinin (ashabu’-tahric) görüşlerinde hatalar yaptığını yeri geldikçe tenkit ederek zikreder. Yazarın İmam Şafîî’nin görüşleri dışında bir görüşü tercih ettiği görülmemektedir.

Yazar bazı meseleleri aktarırken İmam Şafîî’nin kadîm-cedîd ayrımını belirtir. Kimi meselerde Şafîî âlimler, İmam Şafîî’den cedid görüşte iki rivayet aktarırlar. Yazar rivayet edilen görüşlerin İmam Şafîî’nin başka bir meselede kadim-cedid ayrımına bina edilerek aktarıldığını belirtmektedir. Örneğin değerli kapların kullanımının caizliği hususunda Şafîî’nin iki görüşü zikredilmektedir. Yazar, iki farklı görüşün ortaya çıkmasını Şafîî’nin

27 Tahric: İctihat esasında nasslar yanında mezhep birikimini kaynak kabul eden fıkhi birikim sürecidir. Mezheplerin teşekkül döneminden sonra fıkhi tahriclerin ortaya çıktığı şeklinde görüşler ortaya atılmış olsa da *es-Silsile*’de mezhep imamının da fıkhi tahriclerde bulunduğu görülmektedir. Bkz. Başoğlu, Tuncay, “Tahric” *DİA*, c.39, s. 420-422.

28 Tahricu’l-furu’ mine’l-usûl: Usul-Furu ilişkisini ele alan bir ilimdir. Mezhep içi veya mezhepler arası ihtilafın olduğu konularda ihtilafî usule dayandıran bir yazım türüdür. Bkz: Okuyucu, Nail, “Tahricu’l-furuale’l-usul Edebiyatı”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38 (2010/1), s. 114-116.

29 Kaide: Muhtelif konulara ait hükümlere ortak bir açıklama getirmek şeklinde tanımlanır. Mesela “*bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir*” kaidesi bey, icare, hibe ve benzeri konuları içerir. Fevaid ve zapt ise bazı kitaplarda kaide anlamında kullanılmış olsa da zapt bir konuya dair meseleleri kuşatır. Mesela “*icaredema’kudun aleyh menfaatir.*” cümlesi sadece icareyi kapsayan bir zapttır. Bkz: Baktır, Mustafa, “Kaide” *DİA*, c. 24, s. 206.

altının haram kılınmasındaki illet hakkında kadim ve cedid yorumlarına binaen olduğunu belirtmektedir.

C. MESELELERDE İKİ GÖRÜŞÜN (KAVLEYN) OLMASININ NEDENLERİ

Bu başlık altında değerlendirmelerine yer vereceğimiz âlimler, eserlerinin mukaddimelerinde, hazırlamış oldukları eserlerinin İmam Şafî'nin kavleyn ifadesine yöneltilen tenkitlere bir cevap niteliğinde olduğunu vurgulamışlardır. İmam Şafî'ye yöneltilen tenkitlerin nedeni İmam Şafî'nin naslarında geçen mesele hakkında *ala kavleyn ve fihakavlâni* şeklinde ifadelerdir. İbnü'l-Kas, İmam Şafî'yi ta'n edenlerin ehli tedkik olmadığını ve Şafî'yi anlamadıklarını ifade etmektedir.³⁰ Gazalî, bir yönüyle istihzai bir dil kullanarak sert bir üslupla eserini hazırlamıştır.³¹

1-Kadîm- Cedîd Ayrımından Kaynaklanan Kavleyn

Gazalî, iki farklı görüşün, Şafî'nin kadîm ve cedîd görüşü olabileceğini ifade etmektedir. İmam Şafî, kadim görüşünden tamamen vazgeçtiği için aslında tek görüşü vardır. Nitekim mesele ile ilgili olarak “*el-Mes'ele ala kavleyn*” (mesele iki görüş üzerinedir) ifadesi kullanılmaz, bunun yerine “*fi'l-mes'ele tikavlâni'l-Şafî*” (mesele hakkından İmam Şafî'den iki görüş aktarılmıştır) ifadesi İmam Şafî'inin ashâbı tarafından kullanılmaktadır. Burada “kavlâni” ifadesi kadim-cedid görüşlerini içermektedir.³²

Bununla ilgili olarak Şafî fıkhdan şu örneği verebiliriz:

Peygamberimiz (sav)'in altın ve gümüş kapların kullanımını nehyettiği hadis hakkında³³ İmam Şafî farklı iki görüş ortaya koymuştur. İmam Şafî kadim görüşünde altın ve gümüşün özü itibariyle değil kibir ve övünmeye sebep olacağından haram olduğunu ifade ederken cedid görüşünde ise altın ve gümüşün özü itibariyle haram olduğunu dile

30 İbnü'l-Kas, *Nusretü'l-Kavleyn*, s.55.

31 Gazali, *Hakikatu'l-Kavleyn*, s.66.

32 Gazali, *Hakikatu'l-Kavleyn*, s.270.

33 Şafî, Malik'ten O da Nafi'den O da Zeyd b. Abdullah b. Amr'dan O da Abdullah b. Abdurrahman b. Ebu Bekir'den O da Ümmü Seleme validemizden Peygamberimizin (sav) şöyle buyurduğunu aktarır: Altın ve gümüş kaptan bir şey için kimse karnına cehennem ateşi doldurur. Buhârî, “Eşribe” 28; Müslim, “Libâs” 1; İbnMâce, “Eşribe” 1.

getirmiştir.³⁴ Bu meselede ortaya çıkan farklı görüşler altın ve gümüş dışında diğer değerli maddelerden yapılmış kapların kullanımının haram olup olmaması tartışmasına zemin olmuştur.

Yakut, mercan zümrüt ve benzeri değerli taşlardan yapılan kapların helal veya haram oluşu, altın ve gümüş kapların hükmünün asıl olarak ele alınmasıyla iki farklı görüşün ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

İmam Şafîî, kadim görüşünde altın ve gümüş kapların haram olmasının illetini kibir ve övünmeye sebep olmasıyla açıklamıştır. Bu görüş neticesinde altın ve gümüş dışında kalan değerli taşlardan yapılan kaplarda da kibir ve övünme olabileceğinden bu kapların da haram olduğu bildirilmektedir. Usûl ve kavaid kitaplarında hüküm illet ile bulunur, illetin varlığı ve yokluğunun hükmün varlığı ve yokluğuyla paralel olduğu ifade edilmektedir.³⁵

İmam Şafîî cedid görüşünde ise altın ve gümüş kapların haram olmasının illetini altın ve gümüşün sıfatı ile değil bizzat özü ile açıklamıştır.³⁶ Bu yorumuyla, altın ve gümüş dışında değerli taşlarla yapılan kaplar haram olmaktan çıkar.³⁷

Yukarıda belirtildiği gibi İmam Şafîî'nin hadise farklı iki yorum yapması hadiste belirtilmeyen başka bir meselede farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Değerli maden kapların kullanılması ile ilgili meselede iki görüş zikredilmiş ve görüşler İmam Şafîî'ye nisbet edilmiştir. İmam Şafîî'ye nisbet edilen görüşler İmam Şafîî'nin altın ve gümüş kapların kullanılması ile ilgili kadim ve cedid görüşlerinden tahriç edilmiş ve İmam Şafîî'nin kavleyni olarak ifade edilmiştir. Şirâzî âlimlerin İmam Şafîî'nin görüşlerinden tahriç ettikleri görüşlerin kavli olarak ifade edilmesi doğru bulmamaktadır.³⁸

İmam Şafîî'nin kadîm-cedîd olmak üzere iki görüşü vardır. Cedîd görüşleriyle amel etmiş ve kadîm görüşlerinden ise rücu etmiştir. Şafîî mezhebinde kadîm görüşlerin mezhebten sayılıp sayılmayacağı hususunda üç farklı durum zikredilmiştir.³⁹

34 Cüveynî, *es-Silsile*, s.100.

35 el-Attar, Hasan b. Muhammed b. Mahmud el-Attar, *Haşiyetü'l-Attar ala Cem'il-cevami'*, Beyrut, (t.y) ,c.II, s.12.

36 Cüveynî, *es-Silsile*,s.100.

37 Şafîî mezhebinde ezhar olan görüşte haram olmayışıdır. Nitekim Müzeni ve Rebi'den böyle nakledilmiştir. Haram olduğuna dair rivayet de Harmele'den aktarılmıştır.

38 Şirâzî, *et-Tebşıra fi usûli'l-fikh*, c.1, s.517

39 Özdemir, *Şafîî Fıkıh Literatüründe Mezhep Görüşleriyle İlgili Kavramların Gelişimi*, s.139

Birinci durum kadîm görüş cedîd görüşün aksine olduğu meselelerdir. Cumhura göre İmamın nassında belirtilen görüş cedîd olduğu ve İmam kadîm görüşünden vazgeçtiği için hiçbir surette bununla amel edilemeyeceğinden kadîm görüş mezhebin görüşleri arasında sayılmamaktadır. Vazgeçilen görüş, vazgeçen için artık bir görüş sayılmamaktadır.⁴⁰

Bazı Şafîilere göre ise bir müçtehid eski görüşünün aksine bir görüş beyan ederse o görüşten vazgeçtiği anlamına gelmeyeceği, mesele hakkında müçtehidin iki görüşü (kavlani) ortaya çıkacağını iddia etmişlerdir.⁴¹

İkinci durum ise kadîm görüşün İmam Şafîî'nin cedîd görüşünün aksine bir görüş olmadığı meselelerdir. Bazı âlimler kadîm görüşün cedîd görüşe muhalif olmadığı meselelerde kadim görüşün de İmam Şafîî'nin görüşü olduğunu iddia etmiştir.⁴²

Üçüncü durum ise kadîm görüşün bir hadis ile desteklendiği meselelerdir. İkinci durumda olduğu gibi bazı alimler bu tür kadim görüşleri de İmam Şafîî'ye nisbet etmişlerdir.⁴³

İkinci ve üçüncü durumlarda belirtildiği üzere kadîm görüş cedîd görüşün aksine değilse ya da kadîm görüş bir hadis tarafından desteklenmişse İmam Şafîî'nin bir görüşü olarak kabul edilmiş ve fıkıh kitaplarında bazı meselelerde bundan dolayı İmam Şafîî'nin iki görüşü olarak zikredilmiştir.

Şafîî âlimlerden bazıları İmam Şafîî'nin kadîm görüşten rucû ettiğini açıkça ifade etmediği yerlerde İmam Şafîî'nin eski görüşünden vazgeçmemiş olduğunu ifade etmişlerdir. Şirâzî bu görüşün doğru olmadığını kadîm görüşte helal olarak hükmedilen bir meselenin cedîd görüşte haram olarak hükmedilmesinin, kadîm görüşten apaçık bir rucû olduğunu göstermekte olduğunu bildirmektedir.⁴⁴

40 Nevevî, *el-Mecmu'*, c.1 s.109

41 Nevevî, *el-Mecmu'*, c.1 s.109

42 Nevevî, *el-Mecmu'*, c.1 s.109

43 Nevevî, *el-Mecmu'*, c.1 s.110

44 Şirâzî, *et-Tefsira fî usûli'l-fikh*, c.1, s.514

2-Bir Meselede İki Farklı Durumun Olması ve Her Duruma Ayrı Bir Görüş İzafe Edilmesi

İki görüşün iki ayrı duruma izafesi söz konusu olabilir. Örneğin miktarı belli bir mehrin muhayyerlik şartıyla verilmesi hususunda İmam Şafî bir kavlinde akdi batıl görürken başka bir kavlinde akdin geçerli, mehrin fasit olduğunu bildirmektedir.⁴⁵

İmam Şafî bir meselede bir hükümde bulunup o meseleye kıyas edinilebilecek başka bir meselede farklı bir hükümde bulunmuşsa burada meseleleri kendi özel durumlarına ayırmak gerekmektedir. Nasıl ki zıharın kefareti olan oruç ile temettü‘ haccının kefareti hakkında birinde oruçların peşpeşe tutulması şart koşulurken diğerinde tefrik şartı getiriliyorsa bu durum meselelerin kendilerine özel durumlara ayrılmasından kaynaklanmaktadır.⁴⁶

Mesele fıkıh kitaplarında şöyle geçmektedir:

Bir kimse bir kadınla bir ev mehir vererek evlenir ve akitde de muhayyerliği şart koşarsa cedit görüşe göre akit sahih şart batıl, kadim görüşe göre ise akit batıldır. Şafî âlimler kadim ile cedit arasındaki münasebeti kurarken farklı izahlarda bulunmuşlardır. Kadim görüşteki muhayyerliği akit ile ilgili kabul ederlerken cedit görüşteki muhayyerliği de mehir ile ilgili kabul etmişlerdir. Mehrin şartla zikredilmesi batıl olduğu için mehir hiç söylenmemiş kabul edilir ki bu durumda da akdin geçerliliği devam eder.⁴⁷

Burada iki farklı görüş zikredilmiş olsa da aslında tek görüş bulunmaktadır. İmam Şafî'nin farklı yerde muhtelif rivayetleri, mutlak ve mukayyed ayrımından ve görüşlerin farklı durumlara izafe edilmesinden kaynaklanmaktadır. Birinci görüşte muhayyerlik şartı nikâha izafe edilmiş ve nikâh akdini iptal etmiştir. İkinci görüşte ise muhayyerlik şartı mehre izafe edilmiş ve mehir fasit olmuştur.

İmam Şafî'nin bazı meselelerde iki görüş bildirmiş olması meselenin cevabında duruma göre sıralamanın olduğunu göstermektedir. Örneğin bir kimse evleneceği eşine herkesin bulunduğu bir ortamda alenen mehrin miktarını söyleyip nikâh esnasında ise gizlice

45 Gazali, *Hakikatu'l-Kavleyn*, s.281.

46 Şirâzî, *et-Tebşıra fî usûli'l-fikh*, c.1, s.516

47 Cüveynî, *es-Silsile*, s.544.

daha önce belirtmiş olduğu mehir miktarının daha düşüğünü ifade etse İmam Şafî bir yerde gizlice belirtmiş olduğu mehri vermesi gerekir derken başka bir yerde alenen belirtmiş olduğu mehri vermesi gerekir demektedir. İlk bakıldığından İmam Şafî'nin tearuz halinde iki görüşünün olduğu var sanılmaktadır. Şafî âlimler ise meseledeki iki görüşün meselenin tertibinden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Yani yüksek miktarda mehir vereceğini alenen söyleyip nikah akdi esnasında daha azını vereceğini söyleyen kimsenin iki mehirden en az olanı vermesi gerekir. Düşük miktarda bir mehir vereceğini iddia edip nikah esnasında yüksek bir mehir vereceğini söyleyen kimsenin mehri de yüksek olanıdır. Tearuz bu şekilde son bulmaktadır.⁴⁸

3-İmam Şafî'nin rivayet ettiği görüşlerin kendisine nispet edilmesi

Kavleyn sözünün nisbeti farklı kişilere olabilir. Gazalî, İmam Şafî'nin “fi'l-mes'ebetikavlâni” (meselede iki görüş vardır) sözünü Şafî'ye nisbet etmemekte, Şafî'nin başka âlimlerden aktardığına göre iki görüşün bulunduğunu ifade etmektedir. Nitekim İmam Şafî'nin hiçbir yerde “benim bu meselede iki görüşüm vardır” şeklinde ifadesi bulunmamaktadır.⁴⁹ Fahreddin er-Razî, İmam Şafî'nin görüşlerini kendisine nisbet etmediği halde *kavlanili's-Şafî* (Şafî'nin iki görüşü) olarak belirtilmiş olması nâkilin kusuru olduğunu söylemektedir.⁵⁰

Şirazi, İmam Şafî'nin “Falanca adam şöyle derse bu da bir mezheptir (görüşdür).” sözünün bazı âlimlerce İmam Şafî'nin görüşü olarak algılanmış ve Şafî'nin kavleyni olarak ifade edilmiş olduğunu söylemektedir. Aslında burada İmam Şafî'nin meselede içtihadın genişliliğini haber verdiği görülmekte ve İmam Şafî'nin kendi belirttiği görüşü dışında ona ait bir görüş bulunmamaktadır.⁵¹

Terzi ve elbise sahibi arasındaki anlaşmazlıkta söz sahibi kimin olacağı konusunda İmam Şafî'nin iki görüş aktardığı rivayet olunur. Aslında kavleyn izafesi İmam Şafî'ye ait değildir. Daha önce belirttiğimiz gibi İmam Azam ve İbnEbi Leyla arasında cereyan

48 İbnü'l-Kas, *Nusretu'l-Kavleyn*, s.110.

49 Gazalî, *Hakikatu'l-Kavleyn*, s.283.

50 er-Razî, Fahreddin Ebû Abdullah Muhammed b. Amr b. el-Hasan b. el-Hüseyn et-Teymî er-Razî, *el-Mahsûl*, thk. Taha Cabir Feyyad el-Alvanî, Beyrut 1997, c.5, s.297

51 Şirâzî, *et-Tefsîru fî usûli'l-fîkh*, c.1, s.514.

etmektedir.⁵² Şafî mezhebinde malın telef olması durumunda kassarın işçilik ücretinin verilip verilmeyeceği de tartışma konusu olmuştur. Tartışmanın sebebi ağartılan malın ayn mı olduğu yoksa eser mi olduğu tartışmasıdır.⁵³ Şayet malın aynından ise o durumda o da malla beraber telef olmuştur. Eğer eser olarak değerlendirirsek kassarın elbiseyi ağartmaya başlamasıyla beraber borç, elbise sahibinin zimmetinde gerçekleşmiş olmaktadır.⁵⁴ İmam Şafî, ecirinfiillerinde haddi aşma korkusu olduğu için iki görüş ortaya atmıştır. İmam Şafî'nin kavleyn olarak belirtmiş olduğu görüşler ise kendisine ait değildir. Hüseyin es-Saymerdî, İmam Şafî'den altın ve gümüş dışında kalan madenlerin zekâtı ile ilgili nakledilen iki kadîm görüş olduğunu zikretmektedir. Oysaki İmam Şafî'nin hem kadîm hem de cedîd meşhur görüşüne göre yer altından çıkarılan madenlerden yalnızca altın ve gümüş için zekât gerekmektedir. Ebû Hanife'ye göre demir gibi madenlerin de zekâtı gerekmektedir. Bu görüş İmam Şafî'nin kadîm görüşü olarak da ifade edilmiştir.⁵⁵

4-İhtiyaten Verilmiş İstisnaî Fetvalar

Kimi yerde İmam Şafî, iki görüş belirtmiştir. İmam Şafî'nin iki görüşü olarak anlaşılan bu tarz yerlerde aslında Şafî'nin tek görüşü vardır. İmam Şafî, diğer görüşü teşvik veya caydırıcı olması nedeniyle belirtmiştir. Ecir-i müşterekin iş esnasında verdiği zararı tazmin konusunda Müzenî iki görüş aktarmaktadır. Bir görüşe göre tazmin gerekirken başka bir görüşe göre tazmin gerekmez. Rebi', İmam Şafî'nin tazmin gerekir demesini işçinin fesada neden olabilecek keyfi davranışlarından korktuğu için caydırıcı olsun diye tazmin mükellefiyetinin olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶

Eşine îlâda bulunmuş bir kişi aynı zaman içerisinde tekrar îlâ ederse İmam Şafî bir görüşünde tek kefarete gerekirken derken başka bir görüşünde iki kefarete hükmetmiştir. Burada bir kefaretin icap, diğer kefaretin ise ihtiyaten gerekli olduğu haber verilmektedir.⁵⁷

İhramdayken yıkılmış bir duvarın üzerinde mahsur kalmış serçe ve benzeri bir kuşu kurtarıp, yiyecek ve suyunu temin ederek iyileştirip özgürlüğüne kavuşturmayı düşünen bir

52 es-Sülemi, *Feraidu'l-Fevaid*, s.31.

53 Cüveynî, *es-Silsile*, s.485.

54 Cüveynî, *es-Silsile*, s.485; Bknz: el-Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-MeâlîRüknüddîn Abdülmelik b. Abdullâh b. YûsufCüveynî, *Niyayetu'l-Matlab*, AbdülazimMahmuded-Dib, Beyrut 2007, VIII, 212

55 İbnü'l-Kas, *Nusretu'l-Kavleyn*, s.109, bkz: en-Nevevî, *el-Mecmu'*, c.6, s.38.

56 es-Sülemi, *Feraidu'l-Fevaid*,32

57 İbnü'l-Kas, *Nusretu'l-Kavleyn*, s.124.

kimsenin daha kuş elindeyken ölmesi sonucunda kişinin fidye vermesinin gerekip gerekmeyeceği hususunda iki görüş vardır. İmam Şafî bir görüşünde ihtiyaten fidye verir şeklinde haber vermektedir. İmam Şafî'nin talebeleri ise meseleyi aktarıırken kavleyn şeklinde ifade etmektedirler. Aslında fidye verilmesi ihtiyaten verilmiş fetvadır. Nitekim bazı Şafîler meselenin tek bir görüşten ibaret olduğunu ve fidye verilmesinin gerekli olmadığını haber vermektedirler.⁵⁸ İmam Şafî *el-Ümm*'de bir zararı yok etmek veya bir menfaat sağlamak amacıyla bir hayvanın ölümü gerçekleşirse fidyenin verilmesinin gerekli olmadığını söylemektedir.⁵⁹ İmam Nevevî de fidyenin gerekli olmadığı hususunda ittifakın gerçekleştiği haberini vermektedir.⁶⁰

İmam Şafî'nin talebeleri bu meselenin üzerine bina ederek başka bir meselede de iki görüşün olduğunu haber vermişlerdir. Cüveynî o meseleyi şöyle açıklamaktadır: Bir kimse gaspçının elinden gasp edilen malı kurtarıp malı sahibine vermek isterken mal elinde telef olursa malı tazmin etmek zorunda mıdır?⁶¹

İlk mesele ihramlıyken avlanma ikinci mesele ise gasp ile ilgili bir durumdur. İki mesele arasındaki benzerlik yönü (vech-i şebeh) yasaklı bir malı hayır amaçlı ele geçirmektir.

5-Kendi Görüşü Yanında Farklı Bir Görüşe Delil Hadisin Bulunması

İki görüşten biri habere diğeri kıyasa dayanabilmektedir. İmam Şafî'nin hadisi kendi içtihadından üstün gördüğü açıktır. Hatta Şafîlerce “âsâr, nazardan evladır” anlayışı hâkimdir. İmam Şafî, kimi yerde kıyasa dayanarak bir görüş aktarır ve farklı bir görüşü de hadise dayanarak aktarır. “Hadis benim mezhebimdir” dediğine göre İmam Şafî'nin tercih ettiği görüş kendiliğinden ortaya çıkmış olur.⁶²

İmam Şafî iki görüşten biriyle amel ederken daha açık bir nass ile karşılaştığında amel ettiği görüşü terk etmiş ve açık bir nassa dayanarak amel etmiş olabilir. Sonuçta iki

58 Cüveynî, *es-Silsile*, s.322.

59 Şafî, *el-Ümm*, II, 219

60 Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 264.

61 Cüveynî, *es-Silsile*, s.323.

62 İbnü'l-Kas, *Nusretu'l-Kavleyn*, s.111.

görüŖle amel etmiŖ olması Ŗafii'nin iki g6r6Ŗü olduğu Ŗeklinde yorumlanmasına sebep olmaktadır.⁶³

İmam Ŗafii kıyasa g6re amel eder ve kıyasa muhalif bir zayıf hadisle karŖılaŖınca kabul etmiŖ olduğu “eğer hadis sahihse benim g6r6Ŗ6m odur” kuralı gereği hadise uyar. Bu Ŗekildeki rivayetler Ŗafii'nin iki g6r6Ŗe sahip olduğunu vehmettirmektedir.⁶⁴ İmam Ŗafii, hadisi kendi reyinden 6st6n g6rmektedir. Ŗayet İmam Ŗafii iki g6r6Ŗ bildirip g6r6Ŗlerden birine hadisi delil getirmiŖse tercih ettiği g6r6Ŗ6n, hadisten delil getirdiği g6r6Ŗ olduğu anlaŖılır.

Caiha⁶⁵ hakkında İmam Ŗafii'den iki g6r6Ŗ nakledilmiŖtir. Bir g6r6Ŗe g6re caiha indirimini konulamaz. Diğer g6r6Ŗe g6re ise konulabilir. İmam Ŗafii cedid g6r6Ŗ6nde caiha indirimini ile ilgili hadisi sahih g6rm6Ŗtir. Bunun neticesinde caiha indirimini uygun g6rmektedir. Kanaatimizce iki g6r6Ŗ6n ortaya 6ıkmasının sebebi Ŗafii'de rivayetin sıhhati konusunda Ŗ6phe uyandırmıŖ olmasıdır. Nitekim caiha indirimini ile ilgili olarak “eğer caiha hadisi sabitse bize sadece s6nnete ittiba etmek d6Ŗer” diyerek konuyla ilgili kuŖkusunu bildirmiŖtir. İmam Ŗafii hadis varken kendi i6tihadından vazge6ebileceğini bilen fukaha i6in meselenin iki g6r6Ŗten değil tek bir g6r6Ŗten ibaret olduğu a6ıktır.⁶⁶

6-Mutlak Mukayyed Ayrımından Kaynaklanan Kavleyn

Ŗafii'nin bir g6r6Ŗ6, bir ifadesinde mutlak, baŖka bir ifadesinde mukayyed olarak zikretmesi, bu g6r6Ŗlerin birbirinden farklı olduğu zannını vermiŖ olabilir. 6rneğin Ŗafii bir g6r6Ŗ6nde hayzın en kısa m6ddeti bir g6n baŖka bir g6r6Ŗ6nde ise bir g6n bir gece olduğunu haber vermektedir. Meselede iki farklı g6r6Ŗ6n var olduğu g6z6kmektedir. Konu ile ilgili olarak Maverdi, ayetten delil getirerek g6n kelimesinin mutlak anlamda geceyi de kapsadığını dolayısıyla İmam Ŗafii'nin iki g6r6Ŗte de aynı anlamı kastetmiŖ olduğunu s6ylemektedir.⁶⁷

Ŗafii mezhebinde karŖı cinsiyetteki bir insana dokunmak abdesti bozar. İmam Ŗafii, kadim g6r6Ŗ6nde abdestin bozulmasını Ŗehvet duygusuyla yorumlamıŖ ve sabilerin abdesti

63 es-S6leml, *Feraidu'l-Fevaid*, s.23.

64 es-S6leml, *Feraidu'l-Fevaid*, s.25.

65 S6zl6kte, afet ve musibet anlamına gelmekte olup, ıstılahta meyve ve sebzelere kısmen veya tamamen zarar veren, 6nceden beklenmeyen ve 6nlenemeyen afet demektir. Bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri S6zl6Đ6*, İstanbul 2010, s.65.

66 İmamı'l-Harameyn el-C6veyni, *el-Matlab*, V, 159.

67 es-S6leml (es-Selemi), *Feraidu'l-Fevaid*, s.19.

bozmayacağı görüşüne sahip olmuştur. Cedîd görüşünde ise ayette geçen “kadınlara dokunduğunuzda”⁶⁸ ifadesinden yola çıkarak erkekler için nisa kapsamına giren çocuk, kadın herkesin abdesti bozacağına kani olmuştur.⁶⁹ Müellifimiz *el-Cem ve'l-fark* adlı eserinde Şafî mezhebinde çocukların şehvet uyandıracak fiziksel eksikliğinden dolayı abdesti bozmayacağını fakat yaşlı kadınların şehveti uyandırmasa da fiziksel olarak eksiksiz olmasından dolayı abdesti bozacağını bildirmiştir.⁷⁰

İmam Şafî'nin ayete verdiği mana birinde mutlak bir anlam taşımaktayken diğerinde ise mukayyed bir ifade arz etmektedir. Karşı cinse dokunmanın abdesti bozacağı ile ilgili ayette nisa kavramı İmam Şafî'nin kadim görüşünde şehvet uyandıran kadınlar olarak kayıtlandırılmıştır. Cedid görüşünde ise nisa kelimesi mutlak olarak ele alınmıştır. Şafî alimler ise nisa kelimesini mutlak olarak ele almışlar ve sabileri nisa kavramı dışında tutup yaşlıları ise bu kavram içinde değerlendirmişlerdir.

7-Kıraatin Ve Rivayetin Farklı Olarak Aktarılması

Kıraatin ve rivayetin farklı olarak aktarılması İmam Şafî'de farklı iki görüşün oluşmasına sebep olmuştur. Abdest ile ilgili bir meselede ayetten yola çıkarak (لاستموا النساء)⁷¹ şeklinde rivayet edilen kıraate göre hem dokunan hem de dokunulan kimselerin abdest almaları gerekmektedir. Çünkü لامس müşareke ifade eden bir bapandır. Başka bir rivayette لمس şeklinde geçmektedir. Şafî, bu ifadenin gereği olarak sadece dokunanın abdest alması gerekir demiştir. Sonuç olarak İmam Şafî'nin görüşleri tearuz halinde değildir. İmam Şafî rivayetlerin gereğine göre yorum yapmıştır. İmam Şafî'nin tercih ettiği لامس kıraatidir ve dolayısıyla hem dokunanın hem de dokunulananın abdestlerinin bozulduğudur.

8-Mütearız Görüşlerin Delillerini Açıklarken Kavleyn Şeklinde Anlaşılması

İmam Şafî, delilleri açıklayarak bir görüşün fasit ve batıl, diğer görüşün de sahih olduğunu bildirmek için iki görüş zikretmiştir.⁷² Örnek olarak oruçluyken cima eden kimse kefarete orucunu tutarken orucunu bozduğu gün için kaza etmesi hususunda İmam Şafî bir

68 Maide 5/6.

69 Cüveynî, *es-Silsile*, 7a; İmam Nevevi, Şafî mezhebinde şehvet duygusu vermeyecek kadar küçük olan çocuğun abdest bozamayacağını haber vermektedir. eş-Şirbinî, Şemseddin el-Hatib Muhammed b. Ahmed eş-Şirbinî el-Kahirî eş-Şafî, *Muğni'l-Muhtâc ila Ma'rifet'i-elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Halil Aytanî, Beyrut 1997 I,79.

70 Cüveynî, *el-Cemve'l-fark*, I, 142.

71 Nisa, 43

72 İbnü'l-Kas, *Nusretu'l-Kavleyn*, s.108.

görüşünde kaza gerekir derken başka bir görüşünde Peygamber Efendimiz (sav)'in oruçluyken cima eden bedeviye kefareti emrederken kazayı emretmediği gerekçesiyle kazayı gerekli görmemektedir. Aslında İmam Şafî burada kazanın gerekli olduğunu savunmak ve kazaya gerek yoktur görüşünün de fasit olduğunu açığa çıkartmak için iki görüşü zikretmiştir. Nitekim yukarıdaki mesele ile ilgili açıklamasında söz konusu rivayette kazadan bahsedilmemesinin vacipliği düşürmediği, bununla birlikte başka rivayetlerde kazadan bahsedilmiş olabileceği ifade edilmiştir.⁷³

9-Şafîî âlimler İmam Şafî'nin meselede kavleyn ifadesini farklı maksatlarla açıklamışlardır

İmam Şafî'nin meselede kavleyn ifadesini farklı maksatlar taşıyabildiğini dile getirmişlerdir. Bunlardan bazıları şunlardır:

1- Öğrencileri imtihan etmek maksadıyla iki görüş zikredilmiş olabilir. Terzi ile kumaş sahibinin akitle ilgili ihtilafı konusunda İmam Şafî iki görüş aktarır. Bir görüşe göre ihtilafta terzinin sözüne bakılır; bu görüş İbnEbi Leyla'ya aittir. Diğer görüşe göre kumaş sahibinin sözüne bakılır ki bu görüş de İmam Azam'a aittir. Bu iki görüş ile ilgili İmam Şafî fetvasını belirtmemiş ashabına bırakmıştır.⁷⁴ Meselede iki farklı görüş bulunmakta fakat bu görüşler İmam Şafî'ye ait değildir.

2- Kişiyi tercih etmede muhayyer bırakmak için iki görüş zikredilebilmektedir. Örneğin İmam Şafî, teşrik tekbirleriyle ilgili olarak bir görüşünde farz namazlarından sonra getirilir derken başka bir görüşünde ise nafîle namazlardan sonra da getirilebilir demektedir. İbnü'l-Kas, burada ihtilafın olmadığını, farzdan sonra tekbir getirildiği gibi dileyen kimse nafîleden sonra da tekbir getirebilir demek istediğini haber vermektedir.⁷⁵

3- İki görüşün ortaya çıkmasının sebeplerinden birisi de Şafî'nin benzer meselelerde farklı hüküm vermesini ashabın yanlış anlamasıdır. Bakillanî birbirinden farklı iki görüşü Şafî'ye atfetmenin yanlış ve iftira olacağını haber verir. Ona göre Şafî'den iki görüş nakledilmesi ya farklı zamanlarda söylenildiği için son görüşü tercih ettiği

73 İbnü'l-Kas, *Nusretu'l-Kavleyn*, s.108.

74 İbnü'l-Kas, *Nusretu'l-Kavleyn*, s.110.

75 İbnü'l-Kas, *Nusretu'l-Kavleyn*, s.115.

anlaşılammış ya da görüşler farklı durumlar göz önüne alınarak ifade edilmiştir. Ashab bunu farkedemeyip iki görüşü de İmam Şafî'ye atfetmiş olabilir.⁷⁶

4- İmam Şafî, içtihadı gereği iki farklı görüş ifade edebilir. Çünkü bir müçtehit savunduğu bir görüşe denk başka bir görüşle karşılaşırsa o görüşü gündemine alabilir ve onunla da amel edebilir.⁷⁷

5-Birbirine muhalif iki görüşü zikredip tercih edilen görüşü ne orada ne de başka meselede zikretmemesinin nedeni görüşlerin âlimlerce kabul edildiğini, tercih edilmeyecek derecede delillerin eşit olması veya kişiye tahyir yetkisi verilmesindedir. Şafî, ashabını taklitten uzaklaştırmak için iki görüşten birini tercih ettirmeye sevk etmiş olabilir.⁷⁸ İmam Gazalî-*Mustesfa* adlı eserinde İmam Şafî'nin kavleyn ifadesinin tahyir anlamı taşıması için meselenin (yemin kefaretinde olduğu gibi) izafi bir yoruma elverişli olmasını şart koşar. Şayet mesele tek bir yoruma dayalı ise bu durumda kavleyn ifadesi tereddüt anlamı taşır. Örneğin Besmele'nin surelerin bir ayeti olup olmadığı konusunda İmam Şafî'den iki görüş aktarılmış olması, görüşlerde tahyir değil tereddüt anlamını taşır.⁷⁹

6- Birçok görüşün olduğu meselede iki görüşün bulunduğunu rivayet etmesi diğer görüşlerin iptalini haber vermek içindir.⁸⁰ İmamü'l-Harameyn el-Cüveynî, Ebû İshak el-Mervezî'den bu görüşü nakletmektedir.⁸¹ Bir grup alim bu görüşü doğru bulmamaktadır. Çünkü birden fazla kavlin olduğu bir meselede iki görüşün sahih olma ihtimalinin müçtehit tarafından zikredilmesi yanlıştır. İki görüşten biri helalliği diğeri haramlığı gösteriyor olabilir. Bu durumda müçtehit bir mesele hakkında hem haram hem de helal demesi caiz değildir.⁸²

76 es-Sülemi, *Feraidu'l-Fevaid*, s.29.

77 es-Sülemi, *Feraidu'l-Fevaid*, s.30.

78 es-Sülemi, *Feraidu'l-Fevaid*, 33

79 Gazalî, *el-Mustesfa*, thk. Muhammed AbdusselamAbduşşafî, Beyrut 1993, c.1, s. 366

80 es-Sülemi, *Feraidu'l-Fevaid*, s.28.

81 İmamü'l-Harameyn, Cüveynî, *el-İctihad*, thk. Abdulhamid Ebu Zenîd, Beyrut h.1407, c.1, s.90

82 Şirazi, *el-Luma' fi usûli'l-fıkh*, c.1, s.131

7- İmam Şafî'nin kavleyn ifadesine getirilen çözümlerden biri de mesele hakkında İmam Şafî'nin tereddüt halinde olmasıdır. Kimi Şafîler bu çözümleri reddetmiş olsalar da Gazalî bu durumun mümkün olacağını ifade etmiştir. Gazalî, İmam Şafî'nin bir mesele hakkında tearuz halinde delillerle karşılaşmış olup ve o delillere göre hükümler beyan edip hangi görüşü tercih ettiğini belirtmemiş olması mümkündür. Bu durum 16 veya 17 meselede cereyan etmiştir. Gazalî buna delil olarak Hz. Osman'ın, kız kardeşlerin tek çatı altında cariye olabilmeleri hakkındaki soruya “bir ayet haram kılmaktayken başka bir ayet helal kılmakta” cevabını verip tercihini belirtmeyişini ortaya koymaktadır. İmam Şafî'nin iki görüş belirtip görüşler arasında tercihte bulunmadığı meseleye örnek besmelenin Fatiha'nın bir ayeti olup olması hakkındadır.⁸³

8- Bakillanî, İmam Şafî'nin tereddüt ettiği yerlerde kavleynintahyir ifade edebileceğini iddia etmiş fakat Gazalî dışında ittifakla bu görüş kabul görmemiştir. Gazalî'ye göre bir mesele müctehid iki görüş ortaya atmışsa, meselede müctehid muhayyerdir. Fetva verdiği mesele hakkında farklı bir fetva da verebilir.⁸⁴

D-ŞAFİ MEZHEBİNDE İKİ GÖRÜŞÜN OLDUĞU MESELELERDE TERCİH

İmam Şafî'den kavleyn olarak rivayet edilen meselelerde tercih edilecek görüşün belirlenmesi hususu Şafî uleması arasında çokça tartışılmıştır. Tartışılan konuların başlıcaları şunlardır:

1- İmam Şafî'den rivayet edilen görüşlerden biri İmam A'zam'ın görüşüne muvafık diğeri ise İmam A'zam'ın görüşüne muhalif ise tercih edilecek görüşün hangisi olacağı hakkında ashab arasında iki görüş ortaya çıkmıştır. İsfarayinî'nin naklettiği görüşe göre İmam Şafî'nin İmam A'zam'a muhalif olduğu görüş tercihe layıktır. Çünkü İmam Şafî, İmam A'zam'a muhalif olmuşsa muhalefet etmesine neden olacak önemli bir delile de muttali olmuş demektir. Kaffal ise İmam Şafî'nin İmam A'zam'ın görüşüne muvafık olan görüşünün tercih edilmesi gerekeceğini bildirmiştir. Mezhep içerisinde esahh olan görüş de budur. Nitekim

⁸³ Gazalî, *Hakikatu'l-Kavleyn*, s.90.

⁸⁴ Gazalî, *Hakikatu'l-Kavleyn*, s.93.

İmam Şafî'nin kendisi tarafından veya ashap tarafından tercih edilen görüşü belirtilmemişse İmam A'zam'a muvafık olan görüş tercih edilir.⁸⁵

2- İmam Şafî daha önce belirttiği görüşten vazgeçip başka bir görüş beyan edebilir. Son olarak kendisinden rivayet edilen görüş tercihe şayan olan görüştür. Görüşlerden hangisinin ne zaman belirtildiği bilinmiyorsa araştırılması gerekir. Mezhep içerisinde içtihad etmeye ehil bir kimse ise İmam Şafî'nin ifadelerinden, kaynaklarından ve kaidelerinden yola çıkarak tercih edilen görüşü ortaya çıkarmalıdır. Bu konumda olmayan bir kimse ise mezheb içerisinde müçtehidlik vasfına erişmiş bir kimseye uyması gerekir. İmam Şafî'nin iki görüşünden biri mansus (kitaplarında açıkça ifade edilmiş) diğeri muharreç ise mansus olan görüş tercih edilmelidir.⁸⁶

3- İmam Şafî'nin görüşü ve fiilinin çelişkili olarak rivayet edildiği fıkıh kitaplarında gözlenmektedir. Örneğin yaş baklanın satımının caiz olmadığına *el-Ümm*'demansus olarak geçtiği bildirilmektedir. Fıkıh kitaplarında belirtilen diğer görüş ise kendisine yaş bakla satın alması için bir kimseye İmam Şafî'nin emretmiş olduğu delil olarak nakledilmektedir. İmam Gazalî ve bir grup Şafî yaş baklanın satımını caiz görürken Şafîlerin kahir ekseriyeti İmam Şafî'nin sözüyle amel etmiş ve yukarıda bahsi geçen mesele hakkında İmam Şafî'nin ameline cevaz vermemiştir.⁸⁷

4- İmam Şafî'den iki görüş rivayet edilmekle birlikte İmam Şafî'nin o iki görüşten yalnızca biriyle amel ettiği belirtildiğinde Müzenî'ye göre diğer görüş iptal olmuştur. Bazı Şafîler ise amel edilen görüşün diğer görüşü iptal etmediğini iddia etmişlerdir. Şafî'nin amel ettiği görüş tercih edilen görüştür.⁸⁸

5- İmam Şafî bir mesele hakkında iki görüş belirtmiş olup aynı mesele tekrar edildiğinde iki görüşten yalnızca birini belirtmişse tercih edilen görüş tek başına rivayet edilen görüştür. Maverdî, *itk* kitabının girişinde bu konuya değinmektedir.⁸⁹

85 es-Sülemi, *Feraidu'l-Fevaid*, 36

86 es-Sülemi, *Feraidu'l-Fevaid*, 37

87 Nevevi, *el-Mecmu'*, IX, 306

88 es-Sülemi, *Feraidu'l-Fevaid*, 42.

89 el-Maverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. HabîbMaverdî, *el-Hâvi'l-kebîrŞerhuMuhtasari'l-Müzenî*, thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil AhmedAbdülmevcud, Beyrut 1994, c.18, s.10.

6- İmam Şafî’den bazen bir meselede iki zıt hüküm rivayet edildiği bildirilmiştir. Yani bir şeyin hem helal olduğu hem de haram olduğuna dair rivayetler zikredilmiştir. Bu tür meselelerde kavleyn ifadesi kullanılmaktadır. Fakat iki görüşten İmam Şafî’nin tercih ettiği görüş mutlaka temyiz edilmiştir. Bu tür meselelerde kavleyn ifadesinin İmam Şafî’ye nisbeti hakiki manada değildir.⁹⁰

7- İmam Şafî külli bir kaide zikredip bir mesele hakkında külli kaidenin hilafına bir görüş zikrettiği kitaplarda belirtilmiştir. Şafî âlimler külli kaidenin iktiza ettiği hükmü ve İmam Şafî’nin açıkça belirttiği görüşü ayrı olarak değerlendirmiş ve Şafî’den iki görüş şeklinde beyan etmişlerdir. Sülemî, ashabın bunları kavleyn olarak rivayet etmelerini hatalı bulmamaktadır. Çünkü kaideler tahsis edilebilir ve böylece mansus olan kavl, kaideye tearuz halinden çıkmış olmaktadır.⁹¹

8- Bir mesele hakkında İmam Şafî, hem kendi görüşünü hem de başkasına ait görüşü ta’liliyle birlikte ifade ederken Şafî âlimlerinden Maverdî bunu kavleyn olarak belirtmiştir. Başkasına ait bir görüşü ta’liliyle ifade etmekten kişinin bu görüşü benimsediği anlamını çıkarmak uzak bir ihtimaldir. Özellikle kendi görüşünü zikretmişse diğer görüş nakilden öteye geçmemektedir.⁹²

9- İmam Şafî’nin değinmediği bir mesele hakkında ashab İmam Şafî’nin asıllarından yola çıkarak mesele hakkında kendi görüşlerini ifade etmişlerdir. Şafî literatüründe bu tür görüşler vech şeklinde ifade edilmektedir. Farklı iki vech bazen kavleyn olarak kullanılmaktadır.⁹³ Bunların kavleyn olarak aktarılması hata eseridir.

10- İmam Şafî’nin “benim kitabımda Rasûlullah’ın hadisine muhalif bir görüş bulursanız hadisi alın ve onunla amel edip benim görüşlerimi terkedin”, “hadis sahih olduğunda benim mezhebim odur.” gibi sözlerini esas alan ashabtan bazıları İmam Şafî’nin görüşünün yanına hadislerden yola çıkarak bir görüş daha eklemişler ve kavleyn şeklinde ifade etmişlerdir. Mezhep içerisinde İmam Şafî’nin kavlinin bulunduğu bir konuda farklı bir

90 es-Sülemi, *Feraidu’l-Fevaid*, 43.

91 es-Sülemi, *Feraidu’l-Fevaid*, 43.

92 es-Sülemi, *Feraidu’l-Fevaid*, 43.

93 es-Sülemi, *Feraidu’l-Fevaid*, 44.

hükme götürecek hadisle amel etme hususunda farklı görüşler olmuşsa da genel kanaat İmam Şafî'nin görüşlerinin mezhebin tercih ettiği görüşler olduğudur.⁹⁴

İçtihad seviyesine ulaşmış olan Şafî âlimler kadîm görüşü destekleyen bir hadis bulduklarında kadîm görüşü İmam Şafî'nin tercih edilebilir bir görüşü olarak ele alabilecekleri İmam Nevevî tarafından haber verilmektedir. Ashabu'l-vucûh denilen bu âlimlerin kavlan olarak rivayet ettikleri ekseriyeti bu tür görüşler oluşturmaktadır.⁹⁵

11- İmam Şafî'den bir görüş kesin bir ifadeyle nakledilirken Şafîlerden bir grup İmam'ın hilafına farklı bir görüş zikrettiğinde bu, Şafî'den iki görüş nakledilmiştir şeklinde zannedilmektedir. Çünkü İmam'ın kesin bir ifadeyle zikrettiği sözüne muhalefet etmek yaygın bir durum değildir. Diğer görüşün de İmam'dan kaynaklandığı sanılmaktadır.⁹⁶

SONUÇ

İmam Şafî'ye nispet edilen görüşlerin temel dayanaklarını tespit etmeyi konu edinen bu çalışmada ulaştığımız sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

İmam Şafî'ye nisbet edilen kavleyn ifadesi İmam Şafî'nin görüşlerinin çelişkili olduğunu göstermez. Nitekim İmam Şafî'nin tercih ettiği görüşler birçok Şafî alim tarafından toplanmış ve bu görüşler arasında herhangi bir çelişki tespit edilmemiştir. İmam Şafî'nin tercih ettiği görüşün bilinmesine rağmen diğer görüşlerinin de ifade edilmiş olması, meselelerde belirtilen görüşlerin hangi asla dayandığını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

İmam Şafî'nin bir meselede cedîd iki görüşünün olduğu bazı meselelerde ifade edilmiştir. İmam Şafî'nin iki cedîd görüşü çoğu yerde ashabın İmam Şafî'nin kadim ve cedid görüşlerinin olduğu meselelerden tahriç etmiş oldukları vecihlerdir. Fakat Fıkıh kitaplarında vecih yerine kavl ifadesi kullanılmıştır.

İmam Şafî'ye nispet edilen görüşlerden biri hadise, diğeri ise kıyasa dayandırılmışsa o meselede hadise dayanan görüş Şafî mezhebinde tercih edilmiştir.

94 es-Sülemi, *Feraidu'l-Fevaid*, 47.

95 Özdemir, Muhittin, *Şafî Furu' Fıkıh Literatüründe Mezhep Görüşleriyle İlgili Kavramların Gelişimi*, s.162.

96 es-Sülemi, *Feraidu'l-Fevaid*, 47.

Kimi meselelerde İmam Şafî kendi görüşünü belirttikten sonra farklı bir görüşü de hadise dayandırarak bildirmektedir. Burada İmam Şafî'nin hadisle ilgili bir şüphesinin olduğunu söyleyebiliriz. Bunu da İmam Şafî'nin aktardığı hadisin zayıf olduğunu dile getirmesinden anlamaktayız.

Tahrîcu'l-füru' mine'l-füru' da diyebileceğimiz, bir meseleyi başka bir meseleye dayanak kılarak açıklamak, incelediğimiz eserin en belirgin özelliği olmuştur. Zaten buna "silsile" ismi verilmiştir. "Kavleyn" ve "Vecheyn" arasındaki ilişki bu yöntemle daha bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bir meseledeki kavleyn, ashab arasında asıl kılınmış o mesele üzerine bina edilen meselelerin hepsinde "vecheyn" dediğimiz görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Kanaatimizce İmam Şafî'ye atfedilen görüşlerin bazılarının talebelerine ait olma ihtimali yüksektir. Çünkü Şafî'nin eserlerinde bulunmayan bazı görüşlerin *es-Silsile* adlı eserde Şafî'ye nisbet edildiği gözükmektedir. Şafî'nin talebeleri, farklı bir görüşü İmam Şafî'den naklederken, Şafî'nin o görüşe muhalif olduğunu belirtmeden (hilafenli's-Şafî vb. terkiplerle) nakletmesi, söz konusu görüşün de İmam Şafî'ye ait olduğu izlenimini vermiştir.

Eserde bir meselede kadim-cedid ayrımı yapıldığı belirtilmeyip o mesele üzerine başka bir mesele bina edildiğinde sanki İmam Şafî'nin bu meselede iki görüşü varmış şeklinde bir zan oluşabilmektedir. Şu kadar var ki, *el-Ümm* gibi Şafî'nin cedid görüşlerini aktaran kitaplarda tek bir görüşün olduğu görülmektedir.

İmam Şafî'nin ihtiyaten vermiş olduğu istisnai fetvalar onun ikinci görüşüymüş gibi aktarılmış ve mesele üzerine başka meseleler de bina edilmiştir.

Hakikat bir meselede iki görüş şeklinde ifade edilemez. İmam Şafî içtihad ettiği bir konuda iki farklı görüş nakletmemiştir. İmam Şafî'ye yöneltilecek kavleyn eleştirileri Şafî fıkıh kitaplarında kavleyn olarak kullanılmasından kaynaklandığı içindir. Oysa bu ifade tüm Şafîlerce yukarıda zikrettiğimiz durumlardan dolayı gerçek anlamı dışındadır.

Kaynakça

el-Attar, Hasan b. Muhammed b. Mahmud el-Attar, *Haşiyetü'l-attar ala cem'el-cevami'* Beyrut, (t.y)

Baktır, Mustafa, "Kaide" *DİA*, İstanbul 2001, c. 24, s. 206.

Başoğlu, Tuncay, "Tahriç" *DİA*, İstanbul 2010, c.39, s. 420-422.

el-Buhârî, EbûAbdillah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiü's-Sahih*, Tahkik: Muhibbüddîn el- Hatîb, Numaralandırma: M. FuâdAbdübâkî, Nşr. K. Muhibbiddînel- Hatîb, Matbaatü'sSelefiyye, Kahire 1400/1979, I-IV.

el-Cüveynî, Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf el-Cüveynî, *es-Silsile fi Ma'rifetü'l-Kavleynve'l-Vecheyn*, [y.y.] Topkapı Sarayı III. Ahmet Kit. Yazma no: 1245, 186vrk.

.....*el-Cem ve'l-fark*, thk. Abdurrahman b. Selame b. Abdullah el-Mezinî, Beyrut, 2004.

.....Tebşira, thk. Muhammed b. Abdulaziz b. es-Sedis, Kahire 1993.

el-Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-MeâlîRüknüddîn Abdümelik b. Abdullâh b. Yûsuf Cüveynî, *Niyayetu'l-Matlab*, AbdülazimMahmuded-Dib, Beyrut 2007.

.....*el-İctihad*, thk. Abdulhamid Ebu Zenîd, Beyrut h.1407.

Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazalî, Hakikatü'l-Kavleyn, thk. Dr. Musellem b. Muhammed b. Macided-Düseri, *Mecelletu'l-Cem'iyetü'l-Fıkhiyye es-Suudiyye*, Sayı:3 2008.

.....*el-Mustesfa*, thk. Muhammed AbdusselamAbduşşafi, Beyrut 1993.

Gözübenli Beşir, "CüveynîRüknü'l-İslam" *DİA*, İstanbul 1993, c.8.

Halîd b. Nevvar b. Mubtî en-Nemîr, *es-Silsile fi Ma'rifetü'l-Kavleynve'l-Vecheyn*, Doktora Tezi, Mekke 2008.

el-HameviŞihabuddin ,Ebû Abdullah Yakut b. Abdullah er-Rumî el-Bağdadî, *Mucemu'l-Buldan*, Beyrut 1991.

İbnÂsakirEbû'l-Kasım Ali b. el-Hasan b. Abdullah b. el-Hüseyn b. Asakir, *TebyinuKizbu'l-Mufteri*, thk. Husamuddin el-Kudsî, Şam, 1928.

İbnu'l-Kas Ahmed b. EbiAhmed 335h. *Nusretu'l-Kavleyn*, thk. Mazin Sa'd ez-Zebibi, Beyrut 2009.

İbnMâce, EbûAbdillâh el-Kazvînî, *SünenüİbnMâce*, Talik: M. Nâsiruddîn el-Elbânî, Riyad 1417.

İbnHallikanEbu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ebi Bekir, *Vefeyatu'l-Ayan*, thk. Dr. İhsan Abbas, Beyrut 1997, c.3, s.471.

el-İsneviEbû Muhammed CemâluddînAbdurrahim b. el-Hasan b. Ali b. Ömer el-Emevî, *Tabakatü'ş-Şafiye*, thk: Kemal Yusuf el-Hut, Beyrut 1987.

el-Maverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. HabîbMaverdî, *el-Hâvi'l-kebîrŞerhuMuhtasari'l-Müzenî*, thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil AhmedAbdülmevcud, Beyrut 1994.

Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve HukukTerimleri Sözlüğü*, İstanbul 2010, s.65.

Müslim, Ebü'l-Huseyn Müslim b. Haccâc, *es-Sahîh*, Thk: EbûKuteybe el-Faryâbî, Dâru Tayyibe, Riyad 2006.

en-Nevevî, Ebu ZekeriyyaMuhyiddin Yahya b. Şeref b. Mürî en-Nevevî eş-Şafiî, el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb, thk. Muhammed Necib el-Mutiî, Cidde (t.y).

Okuyucu, Nail, *Tarhricu'l-furuale'l-usul Edebiyatı*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 38 (2010/1), s. 114-116.

Özdemir, Muhittin, Şafiî Furu' Fıkıh Literatüründe Mezhep Görüşleriyle İlgili Kavramların Gelişimi, MÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010.

er-Razî, Fahreddin Ebû Abdullah Muhammed b. Amr b. el-Hasan b. el-Hüseyn, et-Teymî er-Razî, *el-Mahsûl*, thk. Taha Cabir Feyyad el-Alvanî, Beyrut 1997.

es-Sem'anîEbûSa'dAbdulkerim b. Muhammed, *el-Ensab*, Beyrut, 1988.

es-Sülemî, Şemseddin Muhammed es-Sülemî el-Munavi, *Feraidu'l-Fevaid fi İhtilafi'l-KavleynliMüctehidin Vahidin*, thk: Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasan b. İsmail, Beyrut (t.y)

eş-Şirazi, Ebû İshak Cemaleddin İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirazî, *et-Tebşira fi usûlü'l-fikh*thk. Muhammed Hasan Hayto, Dimeşk 1980, S.511-518.

.....*el-Luma' fi usûlü'l-fikh*, thk. Yusuf Ali Budeyvî, MuhyiddinDîb, Mustû, Beyrut 2003, s.131.

eş-Şirbinî, Şemseddin el-Hatib Muhammed b. Ahmed eş-Şirbinî el-Kahirî eş-Şafiî, *Muğni'l-Muhtâc ila Ma'rifet'i-elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Halil Aytanî, Beyrut 1997.

ez-Zehebî Şemseddin Muhammed b. Ahmed, *Siyeria 'lamu 'n-nubelâ*, thk. Şuayb el-
Arnaût-Muhammed Nuaym el-Arkasûî, Beyrut 1985.